

UNIVERSITAT DE BARCELONA

PRODUCCIÓ I DISTRIBUCIÓ D'UNA TERRISSERIA MEDIEVAL: CABRERA D'ANOIA

Esther Travé Allepuz

Tesi Doctoral dirigida per:
Dr. José Ignacio Padilla Lapuerta

Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica

Programa de doctorat:

Món medieval i modern: últimes línies de recerca

(Bienni 2005 – 2007)

PRODUCCIÓ I DISTRIBUCIÓ D'UNA TERRISSERIA MEDIEVAL: CABRERA D'ANOIA

Esther Travé Allepuz

2009

Tesi Doctoral dirigida per:

Dr. José Ignacio Padilla Lapuente

Professor titular del Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica

Índex

<i>Agraïments</i>	7
INTRODUCCIÓ	11
EL JACIMENT: UN ESPAI PRODUCTIU EN UN ÀMBIT RUPESTRE	
1. Cabrera d'Anoia i el seu entorn.....	26
1.1. El marc històric i geogràfic.....	26
1.2. Geomorfologia i paleoambient.....	41
2. La intervenció arqueològica: antecedents i metodologia de recerca	47
3. La distribució del taller medieval	60
3.1. Les estructures de cocció.....	64
A) Els forns de la terrassa intermèdia	75
• El forn CDA-99-A	79
• El forn CDA-99-R	86
• El forn CDA-99-P	92
• El forn CDA-99-H.....	96
• La seqüència de forns alineats CDA-99-T/M/Y/X/S.....	100
• La seqüència de forns alineats CDA-99-F/N/W	117
• Els forns antics de l'àrea meridional.....	126
B) Els forns de la terrassa superior.....	132
• La seqüència de forns CDA-99-U/J	132
C) Els forns de la terrassa inferior	139
3.2. Les àrees de l'obrador.....	142
• Obrador 1.....	142
• Obrador 2.....	144
• Obrador 3.....	148
• Obrador 4.....	162
3.3. Els testers	167
• Els testers 199 i 299	170
• El tester 374.....	173
4. La seqüència cronològica del taller: fases d'ocupació i esgotament	176
5. L'explotació del medi natural:	
petrologia, paleocarpologia i antracologia.....	185
I. LA PRODUCCIÓ DE CERÀMICA GRISA	
Qüestions prèvies: els precedents i la selecció de materials	200
6. Criteris d'anàlisi formal (Metodologia I)	205
6.1. La morfologia dels vasos	206

6.2. Les limitacions de la classificació en funció de la vora i les seves possibles solucions	217
• La definició del mètode de vectorització de línies corbes ...	219
• La interpretació dels resultats	225
6.3. Elements decoratius	233
• Classificació dels motius decoratius recuperats en materials de Cabrera d'Anoia.....	235
7. Criteris d'anàlisi funcional (Metodologia II)	248
7.1. Classificació i funcionalitat: Formes tancades i obertes	248
7.2. Morfologia i funcionalitat: l'índex de correcció i el tractament estadístic de les dades	251
8. Criteris d'anàlisi tècnica (Metodologia III)	258
8.1. L'estudi petrogràfic	260
A) Les variacions del conjunt: l'agrupament de mostres	263
B) L'obtenció de la informació: la descripció de grups petrogràfics.....	266
C) La interpretació dels resultats.....	276
• La identificació de la provinença	276
• La descripció de la tecnologia de producció.....	277
- Preparació de la pasta: desgreixadors i barreja d'argiles	277
- Els mètodes de modelatge	280
- El tractament de superfície	283
- El procés de cocció	284
9. Tecnologia de producció	287
10. Tipologia i evolució morfològica	305
A) Caracterització funcional	309
• Les formes tancades	310
• Les formes obertes	313
• Altres formes	316
B) Caracterització formal / morfològica del grup <i>pot globular</i>	318
CONCLUSIONS	323
BIBLIOGRAFIA	331
ANNEX I: INVENTARI DE MATERIAL CERÀMIC	
I.1. L'extracció de les dades	I.1
I.2. Inventari de material ceràmic.....	I.3
ANNEX II: LÀMINES	
ANNEX III: ESTUDI PETROGRÀFIC DEL MATERIAL CERÀMIC	

III.1. Catàleg de mostres seleccionades	III.1
III.2. Descripció dels grups petrogràfics	
1. Grup de fàbrica de granitoide	III.49
2. Subgrup de fàbrica de granitoide i fil·lita	III.52
3. Subgrup de fàbrica de granitoide i micrita poc freqüent	III.55
4. Subgrup de fàbrica de granitoide, fil·lita i micrita poc freqüent.....	III.58
5. Subgrup de fàbrica de granitoide i grauvaca	III.62
6. Grup de fàbrica d'inclusions argiloses	III.66
7. Grup de fàbrica de micrita i granitoide	III.71
8. Subgrup de fàbrica de micrita, granitoide i inclusions argiloses	III.75
9. Grup de fracció fina.....	III.80
Fàbrica fina aïllada	III.83
Relació de mostres amb microestructura de rotlle relicte ...	III.85
III.3. Fotografies	III.86
ANNEX IV: CARACTERITZACIÓ ARQUEOMÈTRICA	
IV.1. Rutines analítiques	IV.2
Fluorescència de Raigs X	IV.2
Difracció de Raigs X.....	IV.3
IV.2. Resultats i interpretació	IV.6

Agraïments

Érem a finals del 2004 quan, en trobar-me cursant l'assignatura de Ceràmica Medieval que impartia el Dr. Padilla al tercer curs de la Llicenciatura, vaig sentir a parlar per primer cop del jaciment de Cabrera d'Anoia. Més enllà del meu interès inicial per la ceràmica medieval, que no diferia gaire de l'atracció que també em suscitaven altres camps de la Història a l'Edat Mitjana, va sorgir la possibilitat de col·laborar activament amb el Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica gràcies a una de les beques de col·laboració amb departaments que oferia el Ministerio de Educación y Ciencia. Fou així com em vaig incorporar al *Grup de Recerca d'Arqueologia Medieval i Postmedieval* (GRAMP.-UB) i, gràcies al contacte diari amb el material arqueològic, la bibliografia i tot el material didàctic d'arqueologia i ceràmica medieval que en aquell període de col·laboració inicial em dedicava a informatitzar, va prendre forma el projecte de la tesi que presentem avui. És per tot plegat que dec el meu primer agraïment al Dr. José I. Padilla, el meu director de tesi, que ben aviat em va incorporar a les seves línies de recerca i que m'ha ofert la possibilitat d'estudiar un conjunt tant valuós per a ell. Pel seu mestratge, el seu suport i els seus consells li'n dono les més sinceres gràcies.

Quan optem al títol de doctor se'ns avalua per un treball que presentem de forma individual però que, molt sovint, compta amb una tasca d'equip sense la qual els resultats no haurien estat possibles i el nostre treball no constitueix cap excepció en aquest sentit. Per això agraeixo de cor l'ajut rebut dels companys del Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia: del Dr. Jaume Buxeda i la Dra. Marisol Madrid, que han dut a terme les anàlisis arqueomètriques i amb qui hem treballat i treballem regularment en la caracterització definitiva d'aquest jaciment que presentem. Els seus comentaris, valoracions i apreciacions respecte a la tecnologia de producció de la ceràmica han servit indubtablement per interpretar el conjunt i entendre el procés tecnològic que té lloc a Cabrera d'Anoia. Igualment, dec un agraïment al Dr. Miquel Àngel Cau, que em va posar en contacte amb la Universitat de

Sheffield, on he tingut l'ocasió de fer una estada molt profitosa, i que al meu retorn m'ha ajudat a completar l'estudi petrogràfic dels materials amb la documentació gràfica.

El GRAMP.-UB ha estat un marc imprescindible per a la realització de la meua recerca. La incorporació al grup va fer possible la consecució d'una beca i posteriorment contracte predoctoral de Formació d'Investigadors (2006FI-01369) atorgat per la Generalitat de Catalunya, institució a la que agraeixo el seu suport econòmic. Igualment, en el marc d'aquest grup de recerca, la concessió de la subvenció necessària per a la realització d'un projecte de recerca actualment vigent (HUM2007-61554-HIST) destinat a posar al dia la documentació i l'estudi dels materials de Cabrera d'Anoia i una acció complementària (HAR2008-01240-E/HIST) en el marc d'aquest mateix projecte ha estat un fita important per a la realització del nostre treball. Vull agrair especialment a la prof. Karen Álvaro el seu inestimable ajut, no únicament en el domini de les convocatòries, el llenguatge i els afers burocràtics, sinó també pel seu suport constant en el treball del dia a dia i la seva amistat. No vull oblidar tampoc als companys del Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica, que han seguit de ben a prop la gestació de la tesi i que sempre m'han encoratjat a seguir endavant amb la feina.

L'estudi petrogràfic dels materials ha estat realitzat a la Universitat de Sheffield gràcies a una borsa de viatge (2007BE2-00156) concedida també per la Generalitat de Catalunya. Abans de marxar a Anglaterra, vaig dedicar un temps a formar-me en petrologia a la Facultat de Geologia de la nostra Universitat. Allà vaig tenir l'ocasió de conèixer la Dra. Laura Rosell i el Dr. Albert Permanyer, que em van introduir de forma totalment desinteressada en el món de la petrografia sedimentària, i les Dres. Gemma Alías i Meritxell Aulinas, amb qui vaig aprendre petrologia metamòrfica. Gràcies a tots ells, que em van permetre l'assistència a les seves assignatures en qualitat d'oient, vaig poder endinsar-me en el camp de la petrologia. Gràcies igualment a en Jordi Illa, que ha fet una gran tasca en la preparació de làmines primes. A Sheffield he comptat amb l'ajut de moltes persones que amb gran generositat han vetllat pel meu aprenentatge. En primer lloc vull agrair al Dr. Patrick S. Quinn la seva excepcional acollida a

l'Archaeoceramics Research Group. He de donar-li les gràcies per haver dedicat tantes hores a formar-me en el camp de la petrografia ceràmica. Gràcies a la seva atenció diària, al seu seguiment i supervisió del meu treball he pogut aproximar-me als aspectes tècnics de la producció. Agraieixo també al Dr. Peter M. Day la possibilitat d'incorporar-me al seu curs d'arqueologia experimental i ceràmica, fet que m'ha donat una visió una mica més àmplia dels problemes que la terrisseria planteja. No puc oblidar, en l'àmbit personal, la meravellosa rebuda de la Dra. Susan Hogan, el seu company en Robert Kapadya i els seus fills Eilish i Emile, que van fer de casa seva la meva llar i que van esdevenir la meva família durant els mesos que vaig passar a Anglaterra; ni tampoc l'amistat de l'Elisa Alonso, del Dr. Patrick Quinn i la seva esposa Jessy, que van fer que la meva estada fos d'allò més agradable.

En la meva formació com arqueòloga hi ha jugat un paper molt important l'aprenentatge de camp, ininterromput des de l'any 2002 al Jaciment de Santa Margarida (Martorell) i des de 2005 al Poblats Ibèric i Medieval de l'Esquerda (Roda de Ter). Agraieixo molt sincerament als Drs. Alfred Mauri i Rosario Navarro i a la Montserrat Farreny la confiança dipositada en mi durant els darrers anys per coordinar l'excavació d'algunes àrees del jaciment i adquirir tasques de responsabilitat, fet que ha suposat sempre un repte nou igualment enriquidor. Gràcies igualment a tots els membres del Centre d'Estudis Martorellencs i molt especialment a l'Alfred, que em va suggerir idees prou interessants per al desenvolupament de la meva tesi i que ha tingut a bé llegir-la abans del dipòsit i millorar-la amb les seves reflexions. Igualment he d'agrair el suport de tot l'equip de treball de L'Esquerda, els membres del qual no esmentaré individualment per por de deixar-me'n algun. Li dec molt, però, a la Dra. Imma Ollich que mai no ha dubtat en encomanar-me tasques d'anàlisi i interpretació que m'han permès posar-me a prova i que ha tingut sempre en consideració el meu parer en els treballs de camp.

He de fer constar el meu reconeixement, malgrat que a la majoria d'ells no els he arribat a conèixer personalment, a tots els que han treballat al jaciment de Cabrera d'Anoia des del seu descobriment fins avui. Sense el seu treball rigorós i professional, no hagués estat possible la consecució de resultats de cap mena. En aquest sentit, en

la teorització sobre el model de producció en gruta que exposem en aquest treball ha estat fonamental la tasca desenvolupada pels Drs. Jacques Thiriot i Henry Amouric en la discussió i plantejament d'aquest possible model. Gràcies, igualment, als membres del tribunal que ha d'avaluar la meva tesi. Les seves reflexions i comentaris segurament resultaran enriquidors.

Finalment, no puc deixar d'esmentar la gent que m'és més propera i que ha seguit de molt a prop la realització de la tesi, amb tot el que un treball d'aquestes característiques comporta. Agraïxo de tot cor el recolzament rebut de la meva família, especialment dels meus pares i les meves germanes; i de les meves amistats, que sempre han mostrat una gran comprensió envers la meva feina, especialment absorbent en els darrers mesos durant la fase de redacció. Suposo que serem a temps de recuperar el temps perdut. Són molts els que al llarg de la meva vida han contribuït a la meva formació personal i professional i, per més que ho vulgui, no tinc espai per citar-los a tots. Si he oblidat d'esmentar personalment algú, en demano disculpes. A tots els que en algun moment de la meva vida m'han fet aprendre quelcom, en dono les gràcies; no hauria pogut completar aquest treball sense l'ajut de totes aquestes persones i institucions. En els encerts que pugui haver-hi tots ells hi juguen un paper destacat. De les possibles mancances, feu-me'n responsable només a mi.

Barcelona, estiu de 2009